

Priestergraven in de Nederlands Hervormde kerk van Rijnsaterwoude¹

Binnen de Nederlands Hervormde kerk van Rijnsaterwoude treft de beschouwer een aantal oude grafzerken of gedeelten daarvan. Gedurende een periode van enkele eeuwen hebben hier vele gestorven Rijnsaterwoudenaren, maar ook doden uit Roelofarendsveen en Rijpwetering, die destijds kerkelijk tot Rijnsaterwoude behoorden, een laatste rustplaats gevonden. Het begraven in de aloude Woudse Dom moet ook vóór de Reformatie gemeengoed zijn geweest, al beschikken we helaas niet meer over schriftelijke bronnen uit de voorreformatorische periode. Er is ons nog wel een begraafboek overgeleverd, daterend uit 1680 en bijgehouden tot omstreeks 1825. Daarin is aantekening gedaan van de verschillende graven: wie erin begraven werden, wie de eigenaren van de onderscheiden graven waren evenals gegevens van financiële aard.²

Na de Reformatie bleven de kerken, als voorheen, dienen als begraafplaatsen voor rooms-katholieken. De calvinisten hadden aan de rooms-katholieken hun kerken ontnomen en laatstgenoemden lieten zich daar, net zoals vroeger het geval was, begraven. Zo werden in het koor van de Woudse Dom diverse rooms-katholieke pastoors uit de achttiende eeuw begraven. Adellijke personen en andere aanzienlijken die het betalen konden kozen zich bij voorkeur in het koor een laatste rustplaats. De burgerij, die sinds de tweede helft van de zestiende eeuw ook in de kerk werd begraven, liet op haar grafstenen soms afbeeldingen uit het dagelijkse leven aanbrengen. Zo werd het graf van een molenaar weleens voorzien van een molen en dat van een smid van een hamer. Het calvinisme drukte zijn stempel op de stenen door het aanbrengen van bijbelse spreuken en symbolen van de dood, zoals een doodshoofd of een afschrikwekkend skelet.

Het decreet van 23 Prairial XII (12 juni 1804) gold ook voor Nederland na de inlijving bij Frankrijk in 1810. Wel had reeds na het uitroepen van de Bataafse Republiek de provincie Holland bij plakkaat van 8 juni 1795 het begraven in de steden verboden en het aanleggen van begraafplaatsen daarbuiten opgedragen. Deze maatregel sorteerde echter weinig effect. Ook het Franse decreet van 1804 was slechts van korte duur. Koning Willem I haastte zich na terugkeer in 1813 bij soeverein besluit van 24 december 1813 zijn deftige onderdanen in hun oude begrafenisrechten te herstellen, zodat het begraven in de kerken in 1814 weer begon. Hieraan kwam een definitief einde door het Koninklijk Besluit van 22 augustus 1827, waarbij het Franse decreet van 12 juni 1804 met enige wijzigingen opnieuw van kracht werd.

In het koor van de kerk in Rijnsaterwoude was graf D6 eigendom van de rooms-katholieke statie Roelofarendsveen.³ Wanneer het werd gekocht is niet meer te achterhalen, maar in 1678 stond het reeds op naam van de 'Roomsche Pastorye in de Veen'. Toen namelijk werd hier Franciscus van Erckel ter aarde besteld. Hij was op 16 september van laatstgenoemd jaar overleden. Van Erckel was pastoor te Roelofarendveen, alwaar hij in augustus 1664 als zodanig benoemd was.⁴ Hij was voordien reeds enkele jaren kapelaan geweest onder de bekende Antonius van der Plaet, over wie verderop meer. Van

---

¹ De eerste versie van dit artikel werd gepubliceerd in *Leids Jaarboekje*, 2003, p.241-247.

² Streekarchief Rijnlands Midden: Archief Nederduits Gereformeerde Gemeente Rijnsaterwoude, inv. nr. 2.

³ In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was het rooms-katholicisme formeel niet toegestaan. Tot aan het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853, was Nederland officieel zendingsgebied, de "Hollandse Zending". De rooms-katholieke geloofsgemeenschappen in de Republiek werden daarom beschouwd als missieposten en aangeduid als statie.

⁴ Streekarchief Rijnlands Midden: Archief Nederduits Gereformeerde Gemeente Rijnsaterwoude, inv. nr. 2.

Erckel werd in Roelofarendsveen opgevolgd door zijn broer Lambertus. Deze was voor de statie geen onbekende, daar hij reeds enige jaren bij Franciscus kapelaan was geweest. Lambertus van Erckel overleed op 13 maart 1692 en werd op 18 maart in de kerk van Rijnsaterwoude begraven. In het vertrek ten noorden van de toren is nog een fragment van de grafzerk te vinden, die herinnert aan Franciscus van Erckel. Op het fragment staat te lezen: ‘... begraven d’Heer/...s van Erksel uijt de/...r tiensveen ende/ ...orven op den 16en Sep/...t jaer 1678’. Het fragment van deze grafsteen ligt dus niet meer op de plaats waar zij oorspronkelijk gediend heeft, namelijk in het koor. Bij de restauratie van de Rijnsaterwoudse kerk in 1956 zijn tal van zerken of gedeelten daarvan verdwenen; de nog bruikbare zerken of fragmenten kregen een nieuwe plaats.

Hierboven werd reeds de naam genoemd van Antonius van der Plaet, de bekende missionaris van de Rijnstreek en onder andere pastoor van Rijnsaterwoude. Over deze belangwekkende priester is reeds meerdere malen gepubliceerd, zodat wij het hier bij wat summiere gegevens laten.⁵ Antonius van der Plaet werd op 15 december 1605 te Leiden geboren als telg uit een menistenfamilie. Aangezien hij zich allerminst kon vinden in de strenge levenswijze die de menisten voorstonden, liep hij – samen met een vriend – op ongeveer vijftienjarige leeftijd van huis weg. Hij had toen de Latijnse school doorlopen. Het tweetal kwam uiteindelijk in Keulen terecht, waar Van der Plaet zich liet inschrijven bij het Hollands College en waar hij ook tot de priesterstudie werd toegelaten. In december 1629 werd hij als zodanig gewijd en kort daarop keerde hij terug naar Leiden. Niet lang daarna werd hij aangesteld op het platteland van Alkemade, waarbij hij zich vestigde in Roelofarendsveen. In de jaren daarna ontpopte Van der Plaet zich als een gezien priester, die alom respect afdwong.

Vermoedelijk in 1632 volgde zijn benoeming tot pastoor van Roelofarendsveen. Vervolgens was hij van 1647 tot 1649 pastoor in Keulen, maar in laatstgenoemd jaar keerde hij weer terug naar het platteland van Alkemade. Andermaal aanvaardde hij – nadat hij uit Alkemade verbannen werd – elders een pastoraat en wel in 1663 te Amsterdam. Binnen het jaar verhuisde hij naar Utrecht, maar ook hier zou hij niet blijven. In 1666 keerde hij opnieuw naar het Veense land terug, waar hij zich vestigde aan de Oude Ade. Hier overleed hij uiteindelijk op 17 augustus 1678. Aangezien, zoals we al zagen, de statie van Roelofarendsveen over een graf in de kerk van Rijnsaterwoude beschikte, ligt het voor de hand dat Van der Plaet hier te ruste werd gelegd.

Omstreeks 1712 aanvaardde Johannes de Wit het pastoraat in Roelofarendsveen, hoewel hij voor deze functie geen admisse (= toestemming) van de Staten van Holland had gekregen. Dat had tot gevolg dat sommige ingezetenen die de leerstellingen van Jansenius aanhingen het De Wit knap lastig maakten. Ondanks de moeilijkheden die hem in de weg werden gelegd, is De Wit veertien jaar in Roelofarendsveen werkzaam gebleven. Op 7 november 1726 las hij hier zijn laatste mis. Hij vestigde zich in Kudelstaart, waar hij op 22 augustus 1727 overleed.⁶ Op 26 augustus had zijn begrafenis in de kerk van Rijnsaterwoude plaats. Teneinde de gewezen pastoor in dit graf te kunnen leggen, werd het eerst geruimd. De beenderen van zijn voorganger(s) werden daartoe bij elkaar in een nieuwe, kleine kist gelegd en vervolgens bovenop de kist met het stoffelijke overschot van De Wit opnieuw begraven.

In 1738 werd andermaal een priester in dit graf te ruste gelegd, namelijk Alardus de Weerdt, in leven pastoor te Rijnsaterwoude. Deze in een van de voornaamste Hollandse katholieke families in 1687 te Rotterdam geboren De Weerdt was eerst kapelaan in Vleuten, vervolgens in de statie aan de Oude

---

⁵ De meest complete studie is van de hand van Th. van der Poel en verscheen onder de titel ‘Het leven van Antonius van der Plaet’, *Leids Jaarboekje* (1990), p. 155-185. Van der Poel schreef voorts over Van der Plaet in *Sprokkelen rond de Oude Ade*, Rijpwetering 1990.

⁶ H. van der Wereld, *De Veenders en hun kerk*, Alphen aan den Rijn 1990, p. 30.

Molstraat in Den Haag en tenslotte als zodanig werkzaam bij pastoor Johannes de Wit in Roelofarendsveen. In 1730 werd hij pastoor te Rijnsaterwoude. Hier zou hij ongeveer acht jaar verblijven. Zijn begrafenis had plaats op 24 november.

Ook de volgende begrafenis in dit priestergraf betrof een gewezen pastoor van Rijnsaterwoude, Cornelis de Bruyn van Berendrecht. Deze Amsterdammer van geboorte kwam op 8 februari 1739 naar Rijnsaterwoude. Aanvankelijk leek het erop dat iemand anders, Alardus de Weerd, hier zou opvolgen. Jacobus Kistemakers, een verbannen pastoor van Zuid-Beveland, hoorde op zijn reis naar Holland dat de statie van Rijnsaterwoude vacant was. Doend alsof hij door de kerkelijke overheid naar die statie was gezonden te zijn, begaf hij zich naar Rijnsaterwoude, waar hij de kerkmeesters in het rechthuis bij elkaar riep om zich aan hen als hun nieuwe pastoor voor te stellen.

Tot zijn verbazing en beschaming hoorde hij dat zojuist door hen de admissie voor De Bruyn van Berendrecht was aangevraagd en verkregen. Kistemakers vertrok spoorlags naar Haarlem en werd daar door aartspriester Johannes van der Steen tot pastoor te Hoogwoud aangesteld.⁷ De Bruyn van Berendrecht heeft vele jaren de statie van Rijnsaterwoude gediend en wel tot zijn dood, begin december 1760. Op de tiende van die maand had zijn begrafenis in de Rijnsaterwoudse kerk plaats. Opvallend is dat al eerder, op 6 september 1753, een Susanna van Berendrecht in dit exclusief voor priesters bestemde graf werd begraven. Of zij een familielid was van pastoor Cornelis, is niet bekend.

De volgende die in het Rijnsaterwoudse priestergraf werd bijgezet was Jacobus du Pré, die precies een halve eeuw – van 1726 tot 1776 – in Roelofarendsveen het pastoraat vervulde. Dat was een moeilijke periode in de Veense kerkgeschiedenis, want Du Pré bleek jansenistische sympathieën te hebben en daarom wilden de Veenders weinig van hem weten. De meesten van hen kerkten elders, bijvoorbeeld in Hoogmade of Rijkwetering. Op het laatst had de arme Du Pré nog maar zo'n tien of twaalf getrouwen onder zich. Gedurende het vijftigjarige pastoraat van de uit Mechelen afkomstige Du Pré deden de Veenders er alles aan om in zijn plaats een rooms-katholiek priester te krijgen, maar dat lukte vooralsnog niet.

Jacobus du Pré kwam tragisch om het leven bij een brand in zijn pastorie, die op de avond van 30 januari 1776 woedde. Niemand stak een hand uit om de inmiddels tachtigjarige pastoor uit de brandende pastorie te redden. Sterker nog: men bleef rustig vanaf een afstandje kijken hoe bij de felle wind het rieten dak van het Veense pastoorshuis in een ommezien in lichterlaaie stond, het blussingswerk aan de brandweer van Oude Wetering en Woubrugge overlatend. Pas de andere morgen werd het ‚verschroijde lighaam‘ van pastoor Du Pré gevonden. Alleen het bovenste gedeelte van zijn lichaam was nog overgebleven. Ribben en onderbuik waren geheel verbrijzeld of verbrand. Beide benen waren vanaf de dijnen verdwenen, evenals het hoofd en een gedeelte van de linkerarm. De rechterarm zat nog geheel aan de romp vast, maar was sterk ingekrompen.⁸ Op 8 februari 1776 werd Jacobus du Pré in het Rijnsaterwoudse priestergraf begraven. Het gebeente van de vóór hem begraven priesters werd andermaal verzameld en in een kleine kist tezamen met Du Pré opnieuw begraven.

De vijftiende mei werd Jacobus du Pré opgevolgd door Wilhelmus van Wetering. Hij zal voor de meeste Veenders geen onbekende geweest zijn, want de nieuwe pastoor was geboren te Oude Wetering. Vóór zijn komst naar Roelofarendsveen was Van Wetering werkzaam geweest in Vogelenzang en in Zoetermeer. In Roelofarendsveen werd onder zijn leiding een nieuwe pastorie gebouwd. In tegenstelling tot zijn zo jammerlijk om het leven gekomen voorganger is Wilhelmus van Wetering slechts enkele jaren pastoor in Roelofarendsveen geweest. Hij overleed op 11 april 1781. Zes dagen later had

---

⁷ *Haarlemsche Bijdragen*, dl. 52 (1935), p. 195.

⁸ Van der Wereld, *a.w.*, p. 42-43.

zijn begrafenis in Rijnsaterwoude plaats. De pastoor alhier, Michaël Hendrik Witbols, een begaafd redenaar, hield een lijkrede die in druk verscheen bij de Leidse boekverkopers H. den D. Koster.⁹

In de vacature die was ontstaan door het overlijden van pastoor Van Wetering werd voorzien door de benoeming van Johannes Antonius van Langen. Deze kreeg op 5 juli 1781 zijn toelating. Van Langen was Amsterdammer van geboorte en had in Leuven gestudeerd. Vóór zijn komst naar Roelofarendsveen was hij sinds 1771 pastoor te Wervershoof geweest. Ook zijn pastoraat in Roelofarendsveen heeft slechts kort geduurd, want hij overleed reeds op 23 januari 1783. Precies een week later werd deze priester bijgezet in de Rijnsaterwoudse grafkelder.

De laatste priester die werd bijgezet was Johannes Meylink, die op 1 mei 1801 naar Roelofarendsveen kwam. Over zijn pastoraat – dat duurde tot zijn dood – valt weinig bijzonders te vertellen, of het moest zijn dat hij zich inzette om de uit 1680 daterende kerk van Roelofarendsveen verder te verfraaien en uit te breiden. In 1810 werd dit bedehuis gesierd met een torentje en voorzien van klok en uurwerk. Ook ontwierp Meylink plannen voor een eigen kerkhof achter de kerk, zodat het omslachtige vervoer van overledenen middels een boot over het Braassemermeer naar Rijnsaterwoude in het vervolg niet meer plaats behoefde te hebben. Aan de uitvoering van de kerkhofplannen is Meylink niet meer toegekomen, daar hij voortijdig op 19 januari 1817 overleed.¹⁰ De ongeveer zeventigjarige (het is opvallend dat het bidprentje de juiste leeftijd van de afgestorvene niet vermeldt) werd de 23ste in de Rijnsaterwoudse kerk begraven. Daarvoor werden eerst de beenderen van zijn voorgangers Van Wetering en Van Langen ‘vergadert’, gekist en bovenop de lijkst van Johannes Meylink opnieuw begraven.

Daar dit priestergraf eigendom was van de statie van Roelofarendsveen en niet van de Rijnsaterwoudse kerk, moest hiervoor telkens betaald worden, zodat het instandgehouden kon worden. Iedere tien jaar moest daarvoor vijf gulden aan het kerkbestuur worden voldaan. In het begraafboek staat in de marge telkens aangetekend welke kerkmeester het bedrag inde. Zo lezen we van Pieter van IJsel (1728), Jan van den Berg (1738), Willem Rijkman (1748), Gerrit Schoenmaker (1758), Jan van der Togt (1768) en Jan Oudshoorn (1778). Toen in de jaren 1956-1958 de kerk van Rijnsaterwoude aan een grootscheepse restauratie werd onderworpen, werden alle toen aanwezige grafstenen uit de kerk verwijderd en deed men in de grond enkele interessante vondsten. Het priestergraf D6 bevond zich in het koor van de kerk. Daar vond men een sterk aangetast wasafgietsel van een priesterkelk, een object waarmee gestorven priesters doorgaans werden begraven. Een oude plattegrond met daarop aangetekend de graven is niet bewaard gebleven, berust althans niet in het kerkarchief.

In de onmiddellijke nabijheid van het hierboven behandelde graf D6 bevond zich destijds het graf gemerkt D4. Hierin werd op 5 februari 1780 Hermanus van Westerloo begraven, van 1770 tot zijn dood pastoor van de statie Oud Ade en Rijpwetering. Hij was op 7 februari op de leeftijd van 49 jaar, 8 maanden en 10 dagen overleden. Zo kunnen we uitrekenen dat hij geboren was op 28 of 29 mei 1730. Van Westerloo stamde uit een voornaam Amsterdams patriciersgeslacht. Hij was in 1765 priester gewijd. Na als kapelaan werkzaam te zijn geweest in Schoorl en Goes kwam hij als pastoor naar Oud Ade en Rijpwetering.

Van deze pastoor berust in de pastorie bij de Sint-Bavokerk in Oud Ade een geschilderd portret. Over de zekerheid dat de voorgestelde inderdaad Van Westerloo is worden we ingelicht door pastoor J. P.

---

⁹ *De getrouwe en wijze huisvoogd ter uitvaart des eerwaardigen Heere Wilhelmus van Wetering, in leven R.P. (= Rooms Priester) en eertijds pastoor te Zoetermeer, naderhand in de Vogelenzang en laatst te Roelofarendsveen.*

¹⁰ Van der Wereld, a.w., p. 46.

Görtz, die in 1863 uit de mond van een tachtigjarige weduwe te Oud Ade letterlijk optekende: ‚En dát is het portret van pastoor Westerloo, waar mijn moeder bij is aangenomen. Het is door zijn zuster aan de kerk gegeven. Die woonde op een buitentje in Sassem.¹¹ Die heb ik nog gekend en er als kind wel boodschappen voor gedaan. Mijn moeder het¹² me wel verteld, dat zij met nog iemand anders hier was en erg goed waren voor de arme mensen hier. Het waren deftige mensen’. Naast het portret bewaart het Oudadese parochiearchief nog een tweede herinnering aan Hermanus van Westerloo, te weten een door Pieter l’Ami vervaardigd ‘Rouwdigt’, dat in druk verscheen.

Hans van der Wereld

---

¹¹ *Bedoeld wordt: Sassenheim.*

¹² *Bedoeld wordt ‘heeft’.*